

Radenko ŠČEKIĆ*

U FOKUSU ISTORIJE I GEOPOLITIKE *POLUOSTRVO KRIM (1774 - 2014.)*

ABSTRACT: *In the period from the late 18th to the present, a relatively small area of the Crimean peninsula is often found in the focus of geopolitical happenings. It was annexed to the Russian Empire after the Ottoman defeats and the Treaty of Küçük Kaynarca, which officialized the Russian expansion and hegemony over the Black Sea basin. This area of rich history and multi-ethnic composition again came into sharp geopolitical significance during the bloody Crimean War in the mid 19th century. Forced emigration of entire ethnic groups and joining the peninsula to Ukraine, distinguished the epoch of communism. In 2014, the annexation of the Crimea to the Russian Federation represented one of the reasons for new tensions in international relations. The harsh geopolitical rhetoric, economic and political sanctions, saber rattling, distinguishes contemporary global reality and multipolar world that is crystallizing.*

KEY WORDS: *Geopolitics, strategy Heartland, peninsula of Crimea, multipolarity, Russia,*

1. Uvod – geopolitika u teoriji i praksi

Ljudi su još od najranijih civilizacija promišljali o tome na koji način određeni geografski faktori utiču na političko ponašanje naroda. Aristotel je, na primjer, u svojoj „Politici“ pisao o značaju ostrvskog karaktera Krita za njegovu ulogu u političkoj istoriji antičke Grčke.¹ U savremenom političkom diskursu, geopolitika je često sinonim za međunarodnu, „visoku“ politiku i analizira kompleksne odnose istorije, politike, geografije. Tvorac termina je švedski politički geograf Rudolf Kjellén krajem 19. vijeka, inspirisan nje-

* Autor je naučni saradnik u Istorijskom institutu Univerziteta Crne Gore.

¹ Н. М. Сирота, *Геополитика. Краткий курс*. СПб: Питер, 2006, стр. 20.

mačkim geografom Fridrihom Raselom (Friedrich Ratzel) i njegovim djelom „Politische Geographie” („Politička geografija”) iz 1897. godine. Pojam se u Evropi širi u periodu između dva rata, da bi se njegova upotreba proširila na globalni nivo početkom Hladnog rata. Ne postoji usaglašena definicija geopolitike², imajući u vidu njenu multidisciplinarnost, mada se pojam široko upotrebljava u medijima i politici. Poznato je, da se u akademskim krugovima o geopolitici govori kao o multidisciplinarnom pristupu, duže istorijske tradicije. Geopolitika permanentno aktuelizuje političke analize i projekcije u kojima se povezuju korelacije istorije, politike, ekonomije, etnologije, antropologije, geografije. Definisanje nacionalnih geopolitičkih strategija predstavlja složenu sintezu multidisciplinarnog pristupa, sa aspekta politologije, ekonomije, istorije i geografskog položaja. Uže shvatanje geopolitike obuhvata geografsko-deterministički pogled, po kome, geografija određuje politiku. U najširem shvatanju, geopolitika označava svako dovođenje u vezu pojma politike i geografije. Ipak, geopolitika primarno podrazumijeva intenzivnu korelaciju geografsko-prostornih faktora i političko-državnih interesa i ciljeva. U geopolitici politika je važnija od *geo*, (od prostora), jer politika prethodi tom uzajamnom odnosu. Geopolitičke analize i projekcije služe kao putokaz državne politike, u vidu strategija i kroz praktične akcije. Geopolitika teži da pruži odgovore na dva ključna pitanja: što će se desiti i što da se radi? Često se, u svrhe geopolitičkih ciljeva, zloupotrebljavaju pojmovi, poput: „prirodne granice“, „istorijsko pravo“, „životni prostor“, „državni razlog“, „ograničeni suverenitet“, „izvoz demokratije“, „preventivni rat“, „zaštita ljudskih prava”.. itd.³ Takođe je česta potreba religijske, etničke, rasne, ili kulturne bliskosti kako bi se ostvarila kontrola nad teritorijama na kojima ljudi sa tim kolektivnim identitetom žive.⁴

2. Strategija Srednje zemlje (*Heartland*)

Za potrebe ovoga rada, od brojnih teoretičara geopolitike, izdvojice-mo nekoliko, čije ideje, kasnije implementirane u praksi – se dotiču teme, poluostrva Krim, Ukrajine, Rusije. Teorije geopolitičkih mislilaca: Rasela, Mekindera, Haushofera, su u većoj ili manjoj mjeri implementirane ili su i dalje aktuelne za širi prostor koji je predmet obrade ovoga rada.

² Geopolitika potiče od grčkih riječi *γη* (*zemlja*) i *πολιτική* (*politika*). Encyclopædia Britannica.

³ Više u: Filip Kovačević, *Teoretičari klasične geopolitike*, CGO, Podgorica, 2014. str. 10.

⁴ U apstraktnom smislu geopolitika tradicionalno označava veze i uzročne odnose između političkih sila i geografskog prostora; u konkretnim terminima često se promatra kao tijelo koje testira specifične strateške propise temeljene na relativnoj važnosti kopnene i pomorske sile u svjetskoj povijesti. . . - Oyvind Osterud, *Upotrebe i zloupotrebe geopolitike*, Journal of Peace Research, br. 2, 1988, str. 191.

Raselov pristup je državu označavao kao živo biće koje, raste i kada dostigne svoj puni razvoj, propada. Da bi država živela i preživjela, ona mora da širi svoju teritoriju. Dok država raste, ona teži da zauzme neophodni *lebensraum* – životni prostor.⁵ Ova teorija je bila zloupotrijebljena u periodu nacizma.⁶ Mada je na Zapadu tada isticano da geopolitika ne mora po svojoj prirodi da ima nacističko usmjerenje, nego da je korisna i za demokratske države i njihove (skriveno) imperijalističke planove.⁷

Karl Haushofer je geopolitiku definisao kao nauku o zavisnosti političkih događaja od geografskog prostora. On je projektovao buduće globalno ustrojstvo, podijelivši svijet u tri cjeline, tj. pan-oblasti: pan-Amerika, kojom će dominirati SAD,⁸ pan-Evropa, kojom će dominirati Njemačka, pan-Azija, kojom će dominirati Japan. Anglo-američka škola geopolitike se odnosi na učenja o dominaciji kopnene ili o preimućtvu pomorske moći.⁹

Engleski geograf, Makinder je svojom teorijom *Heartlanda* iz 1904. godine, smatrao da u globalnom sukobu mora i kopna, prevlast ima kopno,

⁵ Lebensraum (nem.: *Lebensraum*, životni prostor) je pojam koji je označavao glavnu motivaciju za teritorijalne agresije koje je vršila Nacistička Nemačka. U svojoj knjizi *Majn kampf*, Adolf Hitler je detaljno opisao svoje viđenje da je njemačkom narodu potreban *lebensraum*, životni prostor - zemljište i sirovine za Veliku Nemačku - i da se to mora naći na Istoku. Ovi naumi su bili sprovedeni nacističkom politikom ubijanja, deportovanja germanizacije i porobljavanja slovenskih naroda, i kasnijim naseljavanjem teritorija *rasno čistim* njemačkim narodom. – više u: Götz Aly & Susanne Heim (2003). *Architects of Annihilation: Auschwitz and the Logic of Destruction*. Phoenix; The Russian Academy of Science Rossijskaia Akademiia nauk. *Liudskie poteri SSSR v period vtoroi mirovoi vojny: sbornik statei*. Sankt-Peterburg 1995 ISBN 5-86789-023-6; Helmut Heiber, *Der Generalplan Ost, Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, Volume 6, 1958.

⁶ O Hitlerovim planovima u Ukrajini više u: Džon Roberts, *Evropa 1880-1945*, Clio, Beograd 2002, str. 602-603.

⁷ Gearóid Ó. Tuathail, *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*, London: Routledge, 1996, str. 154.

⁸ Veliki zagovornik stasavanja SAD-a kao globalne morske sile Alfred Tajer Mehena [Alfred Thayer Mahan] (1840-1914), je kroz analizu glavnih ideja svoje knjige „Uticaj pomorske moći na istoriju“, 1660-1783 iz 1889. godine uticao na imperijalističke pravce spoljne politike SAD. Mehen se zalagao ne samo i isključivo za vojnu okupaciju teritorija već i za uticaj ekonomskih i kulturnih faktora, na osnaživanje saveznika i slabljenje protivnika koji su danas poznati pod terminom „meka moć“ [soft power]. - Alfred Thayer Mahan, *The Influence of Sea-Power on History, 1660-1783*, (2004). Mehenu spočitavaju propagiranje globalne primjene tzv. strategije anakonde. To je ideja da je krajnji cilj američke politike (sprovedene kroz čitav niz međunarodnih organizacija, od kojih je najdominantnija NATO) da zaokruži, a zatim i dovede do političkog i ekonomskog kolapsa svoje antagoniste na evroazijskoj kopnenoj masi, a posebno Rusiju i Kinu. Važno je istaći da Mehen nije originalni kreator ovakvog strateškog pristupa već je to bio američki general Vinfred Skot [Winfred Scott] koji je Linkolnu predložio upravo „zaokruživanje“ otcjepljenih južnjačkih država kao način da se one nadvladaju. - “Anaconda Plan”, (<http://www.marinersmuseum.org/uss-monitor-center/anaconda-plan>) ; F. Kovačević, *Teoretičari klasične geopolitike*, str. 31.

⁹ К. Хаусхофер, *Континентальный блок: Берлин-Москва-Токио*, Геополитика: Хрестоматия, СПб: Питер, 2007.

tačnije države koje kontrolišu *Hartlend* (srce zemlje) - središnji dio evroazijskog kontinenta.¹⁰ Bio je posebno zabrinut zbog toga što se pod britanskom kontrolom ne nalazi teritorija koja, prema njegovom tumačenju historijskih dešavanja, predstavlja taj pivot tj. tačku oslonca. Tu središnju tačku, osu oko koje se vrti svjetska istorija, Mekinder naziva Evroazija. Problem za Mekindera i za britanske imperijaliste je to što Evroaziju kontrolišu Rusija. Mekinder upozorava da udružene Rusija i Njemačka mogu preuzeti od Britanije primat globalnog hegemonu jer bi morska flota te dvije države svojim potencijalom lako mogla da nadvlada britansku.¹¹ Mekinder tvrdi da su evropske države pomorskim putem uradile ono što je na primjer Aleksandar Makedonski uradio kopnom. Zaobišle su, a zatim i okružile svoje protivnike, uzimajući pod svoju kontrolu ključne obalske tačke. Tako je nastala čuvena strategija „anakonde“ koju protivnici atlantističkih sila i dan danas vide kao fundamentalno usmjerenje angloameričkih geopolitičkih napora.¹²

„Središnja zemlja“ [Heartland], obuhvata područje Ukrajine, zapadne Rusije i Centralnu Evropu. *Heartland* je obuhvatao ukrajinske žitnice i ruske naftne izvore oko Kaspijskog jezera. Teorija *Heartlanda*, projektuje mogućnost nastanka ogromnog carstva/saveza kojem ne bi bilo neophodno koristiti obalni ili preokookeanski prevoz radi održavanja svoga vojno-industrijskog kompleksa, te takvo carstvo/savez, ne bi ni čitav ostatak svijeta udružen protiv njega mogao poraziti. On će artikulirati geopolitičku formulu koja još i danas predstavlja jednu od glavnih ideja vodilja atlantističke geopolitičke struje. „*Ko vlada Istočnom Evropom, zapovijeda Središnjom zemljom. Ko vlada Središnjom zemljom, zapovijeda Svjetskim ostrvom (Evroazija + Afrika). Ko vlada Svjetskim ostrvom, zapovijeda svijetom*“.¹³ Možda bi se i u ovom sukobu mogao vidjeti taj historijski antagonistički dualizam: more pro-

¹⁰ Upravo je pomorska moć evropskih država omogućila da one steknu globalni primat nad državama Azije koje su bile i ostale uglavnom kopnene imperije - Halford Mackinder, „*The Geographical Pivot of History*“, *The Geographical Journal*, 28: 4 (1904), str. str. 433.

¹¹ Njegova najveća noćna mora je bila izgradnja željezničke pruge Berlin-Moskva-Bagdad-Persijski zaliv jer bi to direktno ugrozilo britanske monolope u Indijskom okeanu. Da se ta pruga ne izgradi bilo je potrebno zavaditi Njemačku i Rusiju što je Evropu uvelo u kataklizmu zvanu Prvi svjetski rat. - Хаусхофер, „Континентальный блок“, str. 92., F. Kovačević, *Teoretičari klasične geopolitike*, str. 20, 21.

¹² Pozivajući se na antičku (grčko-rimsku) istoriju, kao i na ideje američkog teoretičara geopolitike Alfreda T. Mehena, Mekinder tvrdio da je otkrio jedan univerzalno i transistorijski validan princip, a odnosi se na nepomirljivo sukobljavanje sila mora i sila kopna za svjetsku dominaciju. Mekinder je zainteresovan da odnos snaga u korist sila mora tj. britanske imperije aktuelan 1904. godine, takav ostane i ubuduće. - Halford Mackinder, *Democratic Ideals and Reality: A Study of the Politics of Reconstruction*, London: Constable and Company LTD, 1919, str. 67, Kovačević, *Teoretičari klasične geopolitike*, 23. Хаусхофер, „Континентальный блок“, str. 94-95

¹³ Halford Mackinder, *Democratic Ideals and Reality*, str. 194.

tiv kopna ili, savremenijim terminima rečeno: atlantisti protiv evroazijaca.¹⁴ Iako se ova teorija pojavila još prije Prvog svjetskog rata, razvoj geopolitičkih dešavanja u tom ratu nije je opovrgnuo. Ovu teoriju su nacisti tokom Trećeg Reicha smatrali skladnom sa svojom željom za nadziranjem Centralne Evrope i zauzimanjem Ukrajine, uz sloganom *Drang nach Osten*, ili „prodor na Istok”. Dolaskom Hladnog rata Mekinderova teorija je povratila određenu vjerodostojnost kada se umjesto oružanih sukoba - smatrao moćnijim politički uticaj nad nacijama, što je pak bila projekcija sile, samo drugim sredstvima.¹⁵

Britanija je imala najviše uspjeha i do početka XX vijeka uspjela je da stvori ogromnu imperiju gdje „sunce nikada ne zalazi“. Međutim, pojavili su se problemi održavanja globalne moći, posebno tokom (drugog) burskog rata koji je trajao od 1899. do 1902. godine. Bilo je jasno da će Britaniji biti potrebna pomoć neke jake i prostorno dobro pozicionirane zemlje saveznice. Mekinder je jedna od ključnih figura odgovornih za uspjeh uvezivanja tadašnje rastuće moći SAD u britansku orbitu i za kasniju „predaju“ imperijalne baklje američkim krugovima.¹⁶ Mekinder u svojim radovima sebi postavlja kao glavni zadatak to da odredi odakle i na koji način se može pojaviti najveća prijetnja za interese britanske imperije kako bi se britanska imperija mogla na vrijeme pripremiti i oduprijeti.¹⁷ Mekinder pominje sedam naroda za koje je potrebno obezbijediti stvaranje nezavisnih država (anglo-američkih protektorata) preko kojih bi se mogla permanentno nadzirati Središnja zemlja. Radi se o Poljacima, Bohemijancima (kako Mekinder nazira Čehe i Slovake), zatim Mađarima, Rumunima, Bugarima, Grcima i Južnim Slovenima.¹⁸ Neki američki geopolitički krugovi čak tvrde da Uzbekistan može igrati značajnu ulogu u okruživanju (i „gušenju“) Rusije tj. ulogu analognu

¹⁴ Ono što je pogodovalo jačanju uticaja Mekindera i njegovih teorija, je to da je on bio predstavnik vladajućeg mišljenja jedne globalne imperije, Britanske imperije, koja je koristila svoju moć, ne samo da kontroliše teritorije i granice, nego i intelektualni diskurs. Inače je slučaj da teoretičari dominantnih svjetskih sila hegemonizuju akademsko-naučni diskurs i predstavljaju svoje, jednostrane poglede na svijet kao univerzalna gledišta. Među sledbenicima Mekinderovih geopolitičkih zamisli mogu se ubrojiti ne samo dugogodišnji britanski premijer i državnik Vinston Čerčil [Winston Churchill] (inače, njegov lični prijatelj), već i Henri Kisindžer [Henry Kissinger] i Zbignjev Bžežinski [Zbigniew Brzezinski], dva imigranta iz centralne Evrope koji su bili u samom vrhu američke vlasti – više u: F. Kovačević, *Teoretičari klasične geopolitike*, str. 14, 18.

¹⁵ Ono što je donekle opovrglo vjerodostojnost ovog oblika geopolitike bio je uspon Japana - zemlje bez većih prirodnih resursa - Tuathail, Gearoid (2007) *Uvod u geopolitiku*. Zagreb, str. 317

¹⁶ Gerry Kearns, *Geopolitics and Empire: The Legacy of Halford Mackinder*, London: Oxford University Press, 2009, str. 67.

¹⁷ Halford Mackinder, “*The Geographical Pivot of History*”, *The Geographical Journal*, 28: 4 (1904), str. 421-437

¹⁸ Mekinder, *Democratic ideals*, str. 206.

onoj koju je Mekinder u svojoj knjizi „Demokratski ideali i stvarnost“ odredio državama Istočne Evrope.¹⁹

Mišljenju Halforda Makindera suprotstavljao se Nikolas Spajkman koji je smatrao da su periferne oblasti Evroazije - tzv. *Rimlend* vojnostrateški značajnije od Hartlanda i da kontrola nad tim oblastima obezbjeđuje svetsku dominaciju.²⁰ Za vrijeme Drugog svjetskog rata, američki časopisi poput „Life“, „New Republic“, „Readers Digest“, itd. postaju značajni akteri u oblikovanju javnog mnjenja u vezi shvatanja pojma geopolitike.²¹

Hegemonija angloameričkih krugova je posebno došla do izražaja u periodu poslije Prvog svjetskog rata, kao i poslije Hladnog rata, a većina argumenata kojom ovi krugovi (i danas) opravdavaju svoju moć i svoje aktivnosti (tzv. ideologija atlantizma) je prvi put javno izrečena u Mekindеровим člancima i knjigama. Mekinder još 1904. godine insistira na važnosti saradnje i dogovora između Britanije i SAD za podjelu sfera uticaja u Atlantskom okeanu, ali i u drugim regionima gdje se slabljenje britanske imperije već primjećuje. Međunarodni sistem zasnovan na dogovoru velikih sila na Jalti 1945. godine o podjeli sfera uticaja je donio Hladni rat i u njemu paradoksalna „pravila i izvjesnosti“, uz ravnotežu snaga i straha od nuklearnog rata, kontrolisane sukobe na periferiji, propagandno takmičenje sa oštrim ideološkim generalizacijama. U fokus javnosti geopolitika dolazi u periodu proklamovanja „sukoba civilizacija (Semuela Hantingtona) i „kraja istorije“ (Frensis Fukujame) 90-ih godina XX vijeka i trijumfalnih promovisanja „novog svjetskog poretka“. „Istorija nije završena, već je postala zgusnuta, njena putanja je neizvjesna“ upozorio je uticajni američki geopolitički strateg Zbignjev Bžežinski u svojoj knjizi „Van kontrole: globalni nered uoči 21 vijeka“.²² Teoretičari geopolitike tvrde da istorija posjeduje zakonitosti koje se ponavljaju iz epohe u epohu i da samo ona velika sila koja ih spozna na vrijeme i iskoristi za svoje interese može da osigura rast, razvoj i prosperi-

¹⁹ Zbog toga, oni snažno insistiraju na tome da se Uzbekistan uveže u NATO orbitu - Nick Megoran, „Revisiting the ‘Pivot’: The Influence of Halford Mackinder on the Analysis of Uzbekistan’s International Relations“, *The Geographical Journal*, 170 : 4, (2004), str. 347-358. Kovačević, str. 25.

²⁰ Na osnovu ovih stavova (čiji je zdušni zagovornik bio i Džordž Kenan, autor čuvenog «Dugog telegrama»), SAD su u hladnoratovskom periodu definisale «politiku obuzdavanja» (containment policy) socijalističkog bloka na obodnom području evroazijskog Rimlanda i to upravo formiranjem regionalnih bezbednosnih saveza. - Nebojša Vuković, *Logika Imperije – Nikolas Spajkman i savremena američka geopolitika*, Konras, Beograd, 2007.

²¹ „Life“ tako 1942. godine u jednom članku navodi da se geopolitika sastoji od „mračnih zavjera, zlobnih intriga i crne magije“ Gearóid Ó. Tuathail, *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*, London: Routledge, 1996, str. 142.

²² Zbignjev Bžežinski, *Globalna previranja uoči 21. stoljeća*, Otvoreno učilište, Zagreb 1994.

tet. Klasičnu geopolitiku su koncipirali Evropljani za ostvarivanje pretežno evropocentričnih interesa.²³

3. Poluostrvo Krim kao geopolitički prostor

Značaj određenog prostora, bez obzira na njegovu veličinu, determiniši prije svega njegov strategijski položaj, bogatstvo resursima, specifičan historijsko-etnički ili religijski aspekt. Za predmet ovoga rada uzet je prostor poluostrva Krim, kao strateški prostor kompleksne historijske zaostavštine.

3.1. Kratak istorijat

Poluostrvo Krim se nalazi u sjevernoj dijelu Crnog a uz zapadnu obalu Azovskog mora.²⁴ Zahvaljujući povoljnoj klimi i geografskom položaju, ovaj prostor je iz trgovačko-strateških razloga bio interesantan još u Antici. *Taurika* odnosno *Taurida* je ime upotrebljavano za Krim još od antičkog doba, a tokom historije naseljavali su ga razni narodi. Sadašnje ime najverovatnije potiče od imena malog historijskog grada koji se danas zove *Stari Krim*, a koji se nalazi na jugoistoku poluostrva, koji se prvi put pominje kao *Kirim* u doba mongolskih osvajanja tokom XIII vijeka. Smatra se, da je ime ovog grada nastalo kao iskvareni mongolski oblik imena naroda Kimerijci koji su živjeli na ovom prostoru.²⁵ U 12. vijeku p.n.e. poluostrvo Krim su naselili Kimerani, koje su potom Skiti istisnuli u 7. vijeku p. n. e., a potom ga naseljavaju Sarmati, Prvi grčki kolonisti su stigli na Krim u 8. i 7. vijeku p. n. e. Grčki kolonisti su naseljavali kolonije duž obale poluostrva koje se uključilo u Pontsko kraljevstvo.²⁶ U 4. vijeku Krim dolazi pod vizantijsku upravu, dok dijelove zauzimaju Bugari (4. vijek) i Hazari (7. vijek) Između 9. i 13. vijeka, na ovom području je postojala vizantijska Tema Herson. U 10. vijeku, istočni Krim postaje dio knježevine Tmutarakan, koja je bila u sastavu Kijevske Rusije. Godine 988. godine ruski knez Vladimir I Kijevski prihvata pravoslavno hrišćanstvo u gradu Hersonu, što je bila historijska prekretnica u razvoju Kijevske Rusije. 10. vijek obeležava i raseljavanje Hazara po ruskim stepama, a Krim potom naseljavaju Pečenezi. Godine 1239. Krim za-

²³ Međutim, Evropljani su na zemljinoj kugli manjina, a istorija evropskog kolonijalizma u sebi sadrži toliki broj zločina, laži i ljudske patnje da je u pravu bio Gandi [Gandhi] koji je, kada su ga pitali što misli o evropskoj civilizaciji, odgovorio da bi to „*bila dobra ideja*“ (da civilizacija u Evropi postoji, prim. Aut) – više u Filip Kovačević, *Teoretičari klasične geopolitike*, str. 15-21

²⁴ Površine 27.000 km², što ga svrstava u rang površine Albanije ili dvije površine Crne Gore. (prim. Aut.).

²⁵ Encyclopædia Britannica

²⁶ *Stari svet* (1984), Mladinska knjiga, Ljubljana, str. 98-177; orig: „The Ancient World“ (1979), General Editor: Esmond Wright, The Hamlyn Publishing Group Limited;

uzimaju Mongoli pod Batu-kanom, a ovo područje potom postaje dio države Zlatne horde. Manji priobalni dijelovi Krima su se tada našli pod kontrolom Venecije i Đenove. U 14-15. vijeku je na dijelu Krima postojala Kneževina Teodoro, čiji je službeni jezik bio grčki, a u kojoj su živeli ostaci nekadašnjih stanovnika Krima - Grka, Gota, Alana, Bugara, itd. Godine 1441. se formira nezavisni Krimski kanat, koji već 1475. postaje vazal Osmanskog carstva. Južni dijelovi Krima tada nisu bili u sastavu vazalnog Krimskog kanata, već su direktno uključeni u Osmansko carstvo i organizovani kao Kefski ejalet. 1772.²⁷

3.2 Krimski rat

Zadivljujuća pobjeda Rusije nad Švedanima u bici kod Poltave (1709), skrenuta je pažnja tadašnjim dominantnim silama, na činjenicu, da je do tada daleka i "varvarska" Moskovska kneževina, namjeravala da igra značajnu ulogu u evropskim poslovima.²⁸ Preko dva vijeka Rusija se širila i prema jugu, prema Crnom moru gdje se luke ne smrzavaju za razliku od drugih dostupnih luka prema sjeveru.²⁹ To je dovelo Rusko Carstvo u sukob sa Osmanskom imperijom. Krimski kanat postaje ponovo nezavisan od Osmanskog carstva, što je bila posledica Rusko-turskih ratova iz 1768-1774. Nakon Rusko-turskog rata krajem 18. vijeka, Krim je 1774. po odredbama Kučuk-Kajnardžiskog mira postao vazal Ruskog Carstva.³⁰ Da bi 1783. godine, Ruska imperija anektira cio Krim, a 1784. se ovdje formira Tauridska oblast. Nakon toga, Krim 1796. ulazi u sastav Novorosijske gubernije, a potom se 1802. uspostavlja Tauridska gubernija. Krim po prvi put postaje dio ruske države nakon rusko-turskog rata 1768 – 1774. godine. U to vrijeme u Tavriji se grade dva grada-tvrđave Semfiropolj i Sevastopolj.³¹

²⁷ Pavle Miljukov, *Istorija Rusije*, Narodna kultura, Beograd 1939, str. 92, 443

²⁸ Pol Kenedi, *Uspon i pad velikih sila*, CID, Beograd 1999, str. 120.

²⁹ Figes, Orlando (2010). *Crimea: The Last Crusade*. London: Allen Lane, str. 11.

³⁰ Kučuk-Kajnardžijski mir sklopljen 21. VII. 1774. između Rusije i Osmanskoga Carstva u selu Kučuk-Kajnardži (danas Kajnardža u Bugarskoj). Tim mirom završen je Rusko-osmanski rat 1768–74., u kojem je osmanska vojska doživjela niz poraza. Mirom je Rusija dobila: tvrđavu Kinburn na ušću Dnjepra u Crno more, Kerč i Jenikale na Krimu, Kabardiniju, kao i slobodnu plovidbu za trgovačke brodove po Crnom moru i kroz moreuze (Bosfor i Dardanele) te po Dunavu. Tataari na Krimu i na Kubanu postali su nezavisni. Rusija je Moldaviju i Vlašku, koje je u ratu osvojila, vratila njihovim knezovima, uz klauzulu da ih ona pred Portom diplomatski zastupa. Rusiji je bilo priznato pravo da štiti hršćansku vjeru i njezine ustanove pred Osmanlijama, da drži diplomatskoga predstavnika pri Porti te da otvara trgovačke konzulate u Osmanskom Carstvu. – *Svet u ekspanziji* (1984), Mladinska knjiga, Ljubljana, str. 171; orig: „The Expanding World“ (1979), General Editor: Esmond Wright, The Hamlyn Publishing Group Limited.

³¹ Razvija se ribolov i industrija soli, vinogradarstvo. Krim je postao najpopularnija banja ruske aristokratije, Početkom 19. vijeka ostvo je činilo 1.400 sela i sedam gradova – više na: <http://rs.sputniknews.com/>

Time je u geopolitičkom smislu, Ruska carevina, izašla na “topla mora”, sa tendencijom prodora prema moreuzima i Sredozemlju. Popravivši na taj način svoj geopolitički položaj, iz periferne, stepske, više azijske zemlje, izlaskom na Baltik i na Crno More. Ugled je ojačan dominantnom pozicijom u Evropi poslije Napoleonovih ratova. Nakon Bečkog kongresa 1815. Rusija je kao članica Svete alijanse djelovala kao „policijac Evrope”. Presudno je pomogla vojnom intervencijom Austrijskim naporima da se uništi mađarska revolucija 1848., očekujući zahvalnost i odriješene ruke u sređivanju problema sa Osmanskim Carstvom.³² Britanija nije htjela tolerisati rusku dominaciju u osmanskim pitanjima i ekspanziju prema jugu, jer bi to bio izazov britanskoj ulozi u istočnom Sredozemlju.³³ U tom smislu Tejlor ističe da se «*Krimski rat vodio više radi Evrope nego radi istočnog pitanja; vodio se protiv Rusije, ne radi Turske..*»³⁴ Austrijanci su se također protivili ruskoj ekspanziji prema Balkanu te su stoga počeli isto gledati na Osmansko Carstvo kao na bedem prema daljem prodoru Rusa.

Krimski rat, u ruskoj historiografiji poznat i kao Istočni rat 1853.–1856. (ruski: *Восточная война, Vostochnaya Vojna*), predstavljao je sukob između Ruskog Carstva i zapadne alijanse koju su, pored Osmanskog Carstva, činili Francusko Carstvo, Ujedinjeno Kraljevstvo i Kraljevina Sardinija.³⁵ Na strani alijanse, protiv Ruske Carevine, raspložene su se bile uključiti i Austrijsko carstvo, Švedska i Pruska. Iako je uzrok sukoba bio religijske prirode – preimućstvo pravoslavaca ili katolika u Svetoj zemlji, koju je tada kontrolisalo Osmansko Carstvo, glavni uzroci su propadanje Osmanskog Carstva i odbijanje Britanije i Francuske da se Rusija proširi prema jugu na račun Osmanlija. Rusija je izgubila rat a Osmanlije su stekli dvadesetogodišnji predah od ruskog pritiska na Balkanu. Dok je geopolitički značaj Ruske carevine, od dominantne kontinentalne sile, bio sveden na silu drugog reda.³⁶

Osmansko i Rusko Carstvo ušli su u rat u oktobru 1853., a Osmanlije su počele gubiti teritorije i trpjeti poraze zbog čega je ruska vojska stekla kontrolu nad velikom dijelom Crnoga mora. Britanci i Francuzi su poslali mornaricu da daju podršku Osmanlijama, pošto se Rusija spremala zauze-

³² Pol Kenedi, *Uspon i pad velikih sila*, CID, Podgorica 1999, str. 198-206.

³³ Seton-Watson, Hugh (1988), *The Russian Empire 1801–1917*, Oxford: Clarendon Press, str. 280-319.

³⁴ Tejlor ističe i da: „Niti Nikola I [Rusija] niti Napoleon III [Francuska] niti britanska vlada nisu mogli pobjeći od sukoba za prestiž jednom kada je pokrenut. Nikola je trebao poslušnu Tursku radi ruske sigurnosti; Napoleon je trebao uspjeh radi svog ugleda u državi; britanska vlada je trebala nezavisnu Osmansku carevinu radi sigurnosti istočnog Sredozemlja... Međusobni strah, a ne međusobna agresija, je uzrokovao Krimski rat » - J.P. Tejlor, *Borba za prevlast u Evropi, Struggle for Mastery in Europe, 1848-1918*, Veselin Masleša, Sarajevo 1968, str. 61.

³⁵ Pavle Miljukov, *Istorija Rusije*, 607-612.

³⁶ Figes, Orlando *Crimea: The Last Crusade*. str. 415.

ti kneževine Vlašku i Moldaviju. Osmanski vojskovođa Omer-paša Latas je uspio postići nekoliko pobjeda na dunavskom bojištu. Ruska mornarica uništava Osmansku mornaricu kod Sinope. Što je Britancima i Francuzima postao *casus belli* za objavu rata Rusiji. 28.3. 1854., Nakon što je Rusija ignorisala anglo-francuski ultimatum o povlačenju iz dunavskih kneževina, britanski i francuski političari su joj i službeno objavili rat.³⁷

Rusko Carstvo je htjelo kontrolu nad Crnim morem, za što je bila ključna vojna luka u Sevastopolju, na Krimu. Francuska i Britanija su se uključile u rat u martu 1854. Boreći se sa ruskom vojskom da zauzmu luku Sevastopolj. Karakteristično za ovaj rat bilo je to što su smrti od bolesti daleko nadmašile smrtnost od samog ratovanja.³⁸

Rat se uglavnom vodio oko i na Krimu, ali su vojne kampanje zahvatile i istočnu Anadoliju, Kavkaz, Baltičko more, Tihi okean i Bijelo more. Britanska vojska je, naime, htjela raspršiti rusku koja je bila brojčano nadmoćna saveznicima tako što bi ju uključila u bitke sa mora na što više strana. Usprkos ruskom povlačenju iz kneževina, ratna histerija među britanskom i francuskom javnošću bila je takva da političari nisu htjeli završiti rat tako iznenadno. Lord Palmerston, britanski premijer je zauzeo čvrst stav: htio je proširiti rat, pokrenuti nemire u Ruskom Carstvu i trajno spriječiti rusku prijetnju Zapadu³⁹. Zanimljivo je istaći, da je tokom Krimskog rata, američko-rusko prijateljstvo ojačalo. Anglo-francusko savezništvo nije bilo samo usmjereno protiv Rusije, već i protiv SAD-a. U svojem govoru pred parlamentom, Lord Clarendon je jasno dao do znanja da Engleska i Francuska ne žele niti američki ekspanzionizam.⁴⁰

Krimski rat bio je jedan od prvih u kojem su korištene moderne tehnologije poput eksplozivnih čaura, mina, željeznice i telegrafa. Bio je također jedan od prvih ratova sa opsežno dokumentovanim izvještajima i ratnim fotografijama. Ovaj rat je postao simbol za logističke, medicinske i taktičke neuspjehe. Florens Nejtingel (Florence Nightingale), je stekla svjetsku slavu zbog pionirske upotrebe moderne medicinske njege i tretmana ranjenih, uz rad „crne Florans Najtingejl” Meri Sekol.⁴¹ Krimski rat je možda doveo i

³⁷ Lambert, Andrew (2011), *The Crimean War: British Grand Strategy Against Russia, 1853–56*, Ashgate, str. 94, 97.; Bartlett, Christopher John (1993), *Defence and Diplomacy: Britain and the Great Powers, 1815–1914*, Manchester UP, str. 51, 52.

³⁸ Gorizontov, Leonid. (2012), „The Crimean War as a Test of Russia’s Imperial Durability”, *Russian Studies in History* 51 (1), str. 65-94.

³⁹ Leonard, Dick (2013), *The Great Rivalry: Gladstone and Disraeli*, London: I.B. Tauris, str. 98.

⁴⁰ Houston, Natalie M. (2001), *Reading the Victorian Souvenir: Sonnets and Photographs of the Crimean War*, *The Yale Journal of Criticism*, str. 353 -383.

⁴¹ Royle, Trevor (2000), *Crimea: The Great Crimean War, 1854–1856*, Palgrave Macmillan, str. 4. Attewell, Alex (1998), *Florence Nightingale (1820–1910)*, str. 151-166.

do smrti milion ljudi, čime je držao neslavni rekord po broju ogromnih žrtava sve do Prvog svjetskog rata. Jack S. Levy smatra Napoleonove ratove i Krimski rat ranim primjerom totalnog rata u ljudskoj istoriji.⁴² Krimski rat izazvao je masovni egzodus krimskih Tatara koji su utočište potražili u Otomanskoj imperiji zbog čega je broj stanovnika poluostrva naglo opao. Ovi emigranti su činili između 15 i 23 % ukupnog stanovništva Krima. Rusija je to iskoristila kako bi slovenizovala „Novu Rusiju”.⁴³

Nakon pada Sevastopolja, Rusija se našla izolovana i u teškoj perspektivi, te je stoga potpisan mir Parizu u martu 1856. Rezultat rata je, da je Crno more postalo neutralno od naoružanih brodova. Rusija nije smjela više imati ratnih brodova na tom području.⁴⁴ Pariski ugovor bio je na snazi do 1871. kada je Francuska poražena u francusko-pruskom ratu. Dok su se Prusija i druge njemačke države ujedinile i formirale moćno Njemačko carstvo, rusko miješanje u unutrašnje poslove Osmanskog carstva ni na koji način nije ugrožavalo francuske interese, Francuska je nakon uspostavljanja republike promenila odnos prema Rusiji. Ohrabrena ovakvim francuskim stavom i uz podršku njemačkog ministra Bizmarka, Rusija je proglasila klauzulu o Crnom moru nevažećom.⁴⁵ Pošto Velika Britanija nije mogla sama da silom obezbijedi poštovanje ove klauzule Rusija je ponovo formirala Crnomorsku flotu. Iako je Rusija kažnjena Pariskim mirom, dugoročno je najviše izgubila Austrijska carevina, mada nije aktivno učestvovala u sukobu. Napuštanjem savezništva sa Rusijom, Austrija je bila diplomatski izolovana nakon rata, što je kasnije dovelo do njenog poraza 1866. u austrijsko-pruskom ratu i gubljenja uticaja. Francuska je postala neprijateljska prema ujedinjenoj Njemačkoj te je ušla u savezništvo sa Rusijom, koja je pak nastavila ekspanzionističke tendencije kada se takmičila sa Austro-Ugarskom za uticaj na Balkanu na račun Osmanskog Carstva, čime su postavljeni temelji za događaje koji će dovesti do I. svjetskog rata.

4. Novi multipolarni svijet – Krim 2014. godine

Nakon Ruskog građanskog rata i nekoliko smjenjivanja na vlasti između „crvenih” i „bijelih”, 1921. uspostavljena je Autonomna Krimski Sovjetska Socijalistička Republika koja je ušla u sastav Ruske SFSR. Krim je dobio autonomiju zbog naklonjenosti komunističke vlasti tatarskom stanovništvu.⁴⁶ Do 1944. Krim je bilo rusko-tatarsko područje. Nijemci su ga zauze-

⁴² Edgerton, Robert (2007), *Death or Glory*, str. 5

⁴³ Levy, Jack S. (1985), *Theories of General War*, Princeton University, str. 344-374.

⁴⁴ Baumgart, Winfried (1999), *The Crimean War, 1853-1856*, Arnold, str. 212.

⁴⁵ *Savremeni svet* (1984), Mladinska knjiga, Ljubljana, str. 42; orig: „The Modern World” (1979), General Editor: Esmond Wright, The Hamlyn Publishing Group Limited.

⁴⁶ Andrej Mitrović, *Vreme netrpeljivih*, CID, Podgorica 1998, str. 254-269.

li dva puta, u Prvom svjetskom ratu 1918. i u Drugom svjetskom ratu 1941.-1944. U vrijeme Drugog svjetskog rata bio je pod okupacijom. Tatari su široko saradivali sa okupatorskim snagama, pa su pali u nemilost poslijeratne vlasti. Režim Josifa Staljina je 1944. deportovao Krimске Tatare na istok SSSR-a.⁴⁷ Poslije Drugog svjetskog rata vrše se masovne deportacije Tatara, Bugara i Jermena sa poluostrva Krim, a 1945. godine se u sastavu sovjetske Rusije formira Krimска oblast. Da bi 19. februara 1954. Nikita Hruščov na 300. godišnjicu *Perejaslavskog sporazuma*⁴⁸ odvojio Krim od sovjetske Rusije i pripojio ga sovjetskoj republici Ukrajini.⁴⁹

U odmaralištu Jalta na Krimu pred kraj Drugog svjetskog rata u februaru 1945. održana je saveznička konferencija na kojoj su Frenklin Ruzvelt u ime SAD, Vinston Čerčil iz Velike Britanije i Josif Staljin u ime SSSR dogovorili podjelu Evrope na interesne zone i time pripremili teren za Hladni rat narednih decenija. Uspion tadašnjeg Sovjetskog Saveza kao da je potvrdio Mekinderova geopolitička predskazanja (ali i drugih autora), da će džinovска vojna sila kontrolisati evroazijsko središte. Te da će biti neophodno da joj se u daljoj ekspanziji suprostave velike pomorske države.⁵⁰

Prvi rukovodilac NATO-a, Lord Ismej je izjavio: „Cilj formiranja NATO-a je držati SAD u Evropi, Rusiju van nje, a Njemačku dolje“ (*“Keep the Americans in, the Russians out and the Germans down”*).⁵¹ Sovjetski Savez je u martu 1954. godine poslao zvanični dopis vladama Velike Britanije, SAD i Francuske. SSSR se obratio vlastima zapadnih država s predlogom o stvaranju sistema kolektivne bezbjednosti u Evropi, zaključivanju Opšteevropskog dogovora o kolektivnoj bezbednosti u Evropi i mogućem stupanju SSSR u NATO. U maju iste godine Velika Britanija, SAD i Francuska odgovaraju SSSR odbijanjem, nazvavši ga „nerealnim predlogom“. Tada SSSR donosi odluku o stvaranju strukture koja bi bila odgovor na ekspanziju NA-

⁴⁷ Jurij Girenko: Odvajanje „ruskih“ regija od Ukrajine? Ruski vjesnik, 24. februar 2014, I Igor Rozin: 5 pitanja o Krimu. Ruski vjesnik, 4. Oktobar 2014. <http://hr.rbth.com/>

⁴⁸ *Perejaslavski sporazum* je naziv za ugovor koji su potpisali predstavnici kozačke vojske i ruskog cara 18. januara (8. januara po starom kalendaru) 1654. Tim sporazumom je Ukrajina podpala pod rusku vlast, a bio je i uzrok za izbivanje Rusko-poljskog rata (1654. - 1667.) Kozacima je dat veliki stepen autonomije. Ali, ujedinjenje Ukrajine sa Rusijom nije bilo prihvatljivo Poljsko Litvanskoj Uniji, koja je tradicionalno imala aspiracija na taj prostor, pa je ubrzo nakon toga izbio Rusko-poljski rat (Trinaestgodišnji rat), koji je završio *Andrusovskim primirjem* i podjelom Ukrajine između Poljske i Rusije. - *Pereyaslav Agreement*” Encyclopædia Britannica., Pereiaslav Treaty of 1654 na portalu Canadian Institute of Ukrainian Studies- <http://www.encyclopediaofukraine.com/>.

⁴⁹ Semjuel Hantington, *Sukob civilizacija*, CID, Podgorica 2000, str. 184-187.

⁵⁰ Pol Kenedi, *Uspion i pad velikih sila*, CID, Podgorica 1999, str. 410. Erik Hobzbaum, *Interesantna vremena*, CID, Podgorica 2005, str. 165-184

⁵¹ <http://www.nato.int/>; Who Needs NATO? <http://www.nytimes.com/> - 15.6.2011.

TO-a i 14. maja 1955. godine potpisuju sporazum o stvaranju Organizacije Varšavskog ugovora.⁵²

Dio Krimskih Tatara se vratio na poluostrvo Krim nakon osamostaljenja Ukrajine 1991., pa je njihov broj dosegao oko 250.000. Tatari su se približili ukrajinskim ultra-nacionalistima, jer su oboje dijelili neprijateljstvo prema ruskom nacionalizmu.⁵³ Na inicijativu ukrajinskog predsjednika Leonida Kučme 1995. Ukrajinski parlament ukinuo je krimski ustav i instituciju predsjednika Krima. Time je oštrica krimskog separatizma privremeno slomljena i Krim je doveden pod kontrolu za određeni period. Poluostrvo Krim, politički je podijeljeno na dva subjekta, Republiku Krim i grad sa federalnim statusom Sevastopolj (oba subjekta su dio Krimskog federalnog okruga). Do marta 2014. godine, područje Krima je bilo u sastavu Ukrajine, ali su poslanici u parlamentu Autonomne Republike Krim deklaracijom o nezavisnosti Krima 11. marta 2014. proglasili nezavisnost od Ukrajine (u čemu su učestvovali i predstavnici grada Sevastopolja), dok su na referendumu koji je održan 16. marta 2014, stanovnici Krima glasali za pripajanje Krima Rusiji. 17. marta 2014. godine, Vrhovni sovjet Krima usvojio je rezoluciju o nezavisnosti od Ukrajine i obratio se Rusiji za prijem Republike Krim u sastav Ruske Federacije, da bi 18. marta 2014. Republika Krim ušla u sastav Ruske Federacije, na osnovu sporazuma koji su potpisali ruski predsjednik Vladimir Putin i krimski lideri. Grad Sevastopolj je istog dana takođe postao dio Ruske federacije, kao grad sa federalnim statusom.⁵⁴ Prozapadni režim u Kijevu Krim smatra dijelom svoje teritorije i ne priznaje njegovo pripajanje Rusiji. Prema zvaničnom popisu stanovništva u Ukrajini iz 2001. godine, u Autonomnoj Republici Krim je živelo 2.024.056 stanovnika. Posljednje nezvanične procjene iz 2013. godine ukazuju da na ovom području danas živi 1.967.119 stanovnika. Etnički sastav Krima je ostao relativno nepromijenjen tokom novije istorije. Većinu stanovništva ovog područja od 58,5% čine etnički Rusi (jednim delom doseljeni nakon Drugog svetskog rata), a potom slijede Ukrajinci sa 24,3%, Krimski Tatari sa 12,1%, Bjelorusi sa 1,4% i Jermeni sa 1,1% (podaci za teritoriju Republike Krim odnosno bivše Autonomne Republike Krim bez Sevastopolja). U Sevastopolju Rusi čine 72% stanovništva.⁵⁵

Povratak poluostrva Krima Rusiji i dešavanja u Ukrajini označile su eru pogoršanja međunarodnih odnosa sa tendencijom novog Hladnog rata.

⁵² “Rusija i NATO – maratonska partija šaha”, <http://www.novosti.rs/>, 31.3.2015.. sputniknews.com

⁵³ Anders Åslund: *How Ukraine Became a Market Economy and Democracy*. Peterson Institute, Washington, 2009, str. 57.

⁵⁴ <http://www.rt.com/news/crimea-parliament-independence-ukraine-086/>

⁵⁵ <http://www.rt.com/business/crimea-economy-referendum-results-102/>

Ruskoj federaciji su uvedene ekonomske i političke sankcije. U posthladnoratovskom međunarodnom poretku SAD su diktirale pravila igre putem institucija i organizacija kao što su Međunarodni monetarni fond (MMF), Svjetska banka, Svjetska trgovinska organizacija (STO), NATO i G8. Druge zemlje uglavnom su željele da postanu dio tog sistema, prihvatajući američku premoć i dominaciju američkih vrijednosti, kao što su slobodno tržište i demokratija. Moskva je zatražila prijem u STO, ušla u G8 i saradivala s Atlantskom alijansom kao partnerska zemlja. Sve dok 2008. nije podržala nezavisnost gruzijskih oblasti Abhazije i Južne Osetije i tako uništila nade za širenje NATO-a na Gruziju. Vojno-politički blok NATO, formiran radi „ograničavanja“ SSSR, od početka 90-ih godina dosledno se pomjera ka granici Ruske Federacije, ignorišući njene geopolitičke interese. Poslije pada komunizma nestale su ideološke razmirice između Rusije i SAD, ali nije iščezlo rivalstvo koje nema nikakve veze s ideologijama već s geostrateškim nadmudrivanjem za interesne sfere i dominaciju. Frensis Fukujama je pretpostavljao da je posle pada Berlinskog zida i poraza SSSR i njegove komunističke ideologije došao „kraj istorije”, odnosno poslednji stupanj razvoja društava, u kojem gotovo sve tačke na planeti prihvataju demokratiju, slobodno tržište, kapitalizam i ljudska prava. Uprkos obećanjima datim Mihailu Gorbačovu⁵⁶, NATO se nakon ere Hladnog rata proširio na Istok, uključujući u svoj sastav i neke od bivših sovjetskih republika. Tako je ušao u prostor koji Rusija smatra ‘zonom svojih zaštićenih interesa’.⁵⁷

Međutim, sad se manje govori o globalizaciji koja ujedinjuje planetu a više o novom hladnom ratu između Zapada i Rusije, a možda i drugih, novih

⁵⁶ Vidjeti u L. Čehulić, *Euroatlantizam*, Zagreb, 2002, str. 162. Januara 1990. godine, ministar inostranih poslova Zapadne Njemačke Hans-Ditrih Genšer javno je saopštio da nakon ujedinjavanja Nemačke „neće biti širenja NATO na Istok”. Šef Stejt departmenta Džejms Bejker rekao je Eduardu Ševardnadzeu da se NATO „neće pomjerati na istok”, a zatim je uvjeravao i Mihaila Gorbačova da „NATO neće širiti svoje trenutne granice na istok”. Po otkrivenim tajnim stenogramima Stejt departmenta, najkonkretnije izjave su stigle 9. februara 1991. godine na sastanku Ševardnadzea i Bejkera. Šef Stejt departmenta SAD obećao je „gvozdena garancije da se jurisdikcija NATO-a i sila Alijanse neće pomjerati na Istok”. U okviru svoje posjete, kancelar Zapadne Njemačke Helmut Kol izašao je sa sličnom izjavom u Moskvi. - O tome 2014. godine, između ostalog, u listu „*Forin affairs*” piše Džoša Šifrinson, politikolog sa Teksaškog međunarodnog univerziteta: “*Rusija i NATO – maratonska partija šaha*”, <http://www.novosti.rs/>, 31.3.2015.. sputniknews.com

⁵⁷ Vidjeti više o ovoj temi u: M. Filimonović, „Spoljna politika Ruske federacije – Putinova strategija i međunarodne okolnosti“, Beograd, 2010; takođe i: “Širenje NATO-a izaziva zabrinutost Rusije”, izjavio je ruski premijer Vladimir Putin na pres konferenciji poslije susreta sa švedskim premijerom Fredrikom Rejnfeltom u Stokholmu. “Približavanja te alijanse našim granicama nesumnjivo izaziva zabrinutost Ruske Federacije”, precizirao je Putin, a prenijela je agencija Itar-Tas. Ruski premijer je ukazao da “svaka zemlja prilikom približavanja vojne infrastrukture svojim granicama treba da reaguje na odgovarajući način” – 27. april 2011.

sila, poput Kine, Irana i Indije. Novi vid geopolitike, u formi geoekonomije, izvoza kapitala, investicija, slobodne trgovine, predstavlja polje za nove širenja političkih interesa. Ruska federacija nastoji da povrati svoj uticaj na raznim tačkama planete i kroz vidove ekonomskih i političkih integracija i saveza poput ZND (Zajednice Nezavisnih Država) ili BRIKS (ekonomskog povezivanja: Brazil-Rusija-Indija-Kina-JužnaAfrika), u epohi koja se često naziva „postameričkom“.⁵⁸

SAD i EU podržale su smjenu Janukoviča i dolazak nove prozapadne vlade koja je obećala Ukrajinu u EU i NATO. Na istoku zemlje, s prevladavajućim proruskim stanovništvom dignuta je oružana pobuna, zbog koje je Ukrajina postala žarište, nestabilna zemlja i, kao takva, teško zamisliva članica zapadnih organizacija. Rusija je podrškom pobunjenicima i aneksijom Krima željela da poruči NATO-u da ne može da se useli u njeno dvorište i sasvim je opkoli, strategijom « anakonde ». Upravo je to najveći izazov za SAD i Sjevernoatlantski savez, koji dosad nije morao da brine kada se širio na bivše sovjetske republike i članice nekadašnjeg istočnog bloka, iako se i tada opasno približavao granicama Rusije. Osim toga, Moskva je uspjela da održi svog saveznika Bašara el Asada na mjestu predsjednika Sirije i spriječi gotovo spremnu američku vojnu akciju protiv njega. Vjeruje se da je Moskva spriječila i napad Zapada na njoj blizak Iran, zalažući se za međunarodne pregovore s Teheranom o smanjivanju njegovog nuklearnog programa.⁵⁹ Dirigovana promjena vlasti u Ukrajini je pokrenula događaje koji su se tamo desili. Viktorija Nuland, pomoćnica Američkog državnog sekretara Džona Kerija je izjavila da su SAD potrošile pet milijardi dolara da organizuje događaje u Ukrajini.⁶⁰ Naravno, u politici se ništa ne dešava « slučajno » ni « spontano », a iako se dogodi – to je unaprijed već dogovoreno, poput “Arapskih proleća”.

Hladni rat očigledno nije u potpunosti okončan, tako da na nekadašnje neprijatelje iza “gvozdene zavjese” u Vašingtonu nisu gledali kao na potencijalne partnere. Naprotiv, nastavili su da Rusiju, kao naslednicu SSSR-a, tretiraju istim hladnoratovskim aršinima, dok su države socijalističkog lagersa jednostavno potčinili svojim interesima. Ovo je danas najuočljivije u Poljskoj i baltičkim zemljama. Nakon raspada Sovjetskog Saveza (1991) i kompletnog socijalističkog bloka u Evropi, monopolarna dominacija koju su na ruševinama tog i takvog svijeta izgradile SAD i njihovi saveznici, pokazala se ipak kao – kratkovječna pobjeda. Zaglibljeni su u brojne intervencije po

⁵⁸ Svijet postepeno ulazi u novu epohu koja je već nazvana “postameričkom”, kako ističe rukovodilac Centra za istočna istraživanja diplomatske akademije MIP Andrej Volodin. (više o ovome na: <http://serbian.ruvr.ru/2011/09/12/56037203.html>).

⁵⁹ „Da li je došao kraj hegemonije SAD? », Politika, 7.9.2014

⁶⁰ <http://www.novosti.rs/>

svijetu, od Afganistana, preko Iraka, Libije i dr., sa ogromnim državnim dugom i tendencijom da druge sile jačaju i traže svoje mjesto na globalnoj pozornici. Ekonomsko jačanje zemalja BRIKS-a, respektabilna vojna moć Rusije i Kine, socijalni haos i izbjegličke krize nastale nakon Zapadnog uplitanja – imaju tendenciju smanjenja globalne moći Zapada. Nesumljivo je da će ta moć biti znatna i u narednom period, ali će se u obzir morati uzimati interesi i drugih geopolitičkih igrača. U Moskvi su se kasno prilagodili na ovakav agresivni prodor Zapada 90-tih godina XX vijeka. I tek dolaskom Vladimira Putina na čelo Rusije počeli su da učvršćuju svoju sferu interesa. Vašington je odgovorio oprobanim receptom – metodama koje je koristio i na Balkanu. Na tom putu zatekla se i Ukrajina, kao polje sukobljenih interesa.⁶¹

Naučivši proteklih decenija Zapadne tehnike i stil medijske borbe, Moskva se tokom Ukrajinske krize i Krimskog pitanja pokazala superiornija u ovom hibridnom ratu. Iako je očigledno da ni Zapad u hibridnom ratu sa Rusijom ne zaostaje, bar kad se pogleda vještačko obaranje cijene nafte i gasa, obaranje vrijednosti rublje u Rusiji – NATO sve otvorenije priznaje da je Rusija pokazala da umije da vodi „hibridni rat“, kako tvrdi zamjenik komandanta NATO snaga u Evropi general Edrijan Bredšou.⁶² Kriza u Ukrajini ubrizgala je novu dozu adrenalina u NATO i pružila mu novo opravdanje postojanja.

Sarkozi, bivši predsjednik Francuske, naglasio je da niko ne može da okrivljuje Krim za otopljanje od Ukrajine i pripajanje Rusiji, što je zaštitilo stanovništvo koje govori ruski jezik. Slično mišljenje dijeli i japanski premijer Hatojama, koji je posjetio Krim.⁶³ Naravno da ovakve i slične izjave Rusi vješto koriste u propagandne svrhe kroz medijski rat. Džordž Fridman, šef obaveštajno-analitičke agencije „Stratfor“ ističe da su SAD u posljednjih 100 godina vodili vrlo doslednu spoljnu politiku, čiji je glavni cilj - ne dozvoliti nijednoj sili da stekne suviše veliku vlast u Evropi. Treba reći da su SAD uvijek smatrale da najveća opasnost prijeti od potencijalnog saveza Rusije i Nemačke.⁶⁴

⁶¹ „Zaglavljani u Hladnom ratu“, „Politika“, 16.12.2014.

⁶² Na optužbe da Moskva vodi hibridni rat reagovao je i stalni predstavnik Rusije u NATO-u Aleksandar Gruško, koji je istakao da NATO ima dugu istoriju „hibridnih operacija“, a kao primjere je naveo operacije u bivšoj Jugoslaviji i Libiji: „*Bili smo svedoci vrlo dobro poznatih znakova vojnih ucjena, tajnih intervencija, snabdijevanja oružjem i diplomatskog licemjerja, manipulacije masovnim medijima i eksplicitnog širenja dezinformacija u bivšoj Jugoslaviji i Libiji 2011.*”- „Hibridni rat i Rusija“, Politika, 22.03.2015.

⁶³ <http://rs-lat.sputniknews.com/>, 16.03.2015.

⁶⁴ To bi bio savez njemačkih tehnologija i kapitala sa ruskim prirodnim i ljudskim resursima. Evropljani se veoma ponose što su se tobože oslobodili ratova i već pola vijeka žive u svijetu stabilnosti i blagostanja. Međutim, Evropa je sve do početka 1990-ih u suštini bila okupirana od strane SSSR-a i SAD. Zatim se desila Jugoslavija, a zatim Kavkaz. Na evropskom kontinentu nikada nije zaista vladao mir - Džordž Fridman, šef obaveštajno-analitič-

Očigledno da teorije Heartlanda, Rimlanda i libensrauma nisu zaboravljene i da su i dalje aktuelne. Na primjeru jednog, relativno malog ali stratejski bitnog prostora, kakvo je Krim, preko koga se prelamaju geopolitički interesi velikih sila, pokušao sam ukazati na varijabilnost oblika sukoba, ali i na konstantnost određenih politika i strategija.

Radenko ŠĆEKIĆ

IN THE FOCUS OF HISTORY AND GEOPOLITICS
- *THE PENINSULA OF CRIMEA (1774 – 2014)*

Summary

In contemporary political discourse, geopolitics is often synonymous with international, „high” politics and analyzes the complex relationships between history, politics and geography. Theorists of geopolitics argue that history has principles that are repeated from epoch to epoch, and that only the great power that recognizes them on time and uses them for its own interests can ensure growth, development and prosperity. For the case of this study has taken area of Crimean peninsula, as a strategic region with complex historical legacy. For the purposes of this study, from a number of theorists of geopolitics, it has been distinguished several strategies that have been implemented in practice and touch the topic - Crimean Peninsula. Theories of Ratzell, Mackinder and Haushofer are in a greater or lesser extent implemented or are still up-to-date for the broader area that is the subject of this paper. Return of Crimean peninsula to Russia and events in Ukraine marked the era of deterioration of international relations with the tendency of a new Cold War. It is obvious that the theories of the Heartland, Rimland and Lebensrauma are not forgotten and they are still current. Radenko Scekcic.

ke agencije „Stratfor“.- “Potencijalni savez Rusije i Njemačke najveća opasnost za SAD”, 20.12.201. <http://ruskarec.ru/>

